

К. А. Алексеєва,
к. держ. упр., старший викладач кафедри менеджменту,
Київський національний лінгвістичний університет

ОБГРУНТУВАННЯ ПРОЦЕСІВ СОЦІАЛІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті показано загальні тенденції розвитку процесів соціалізації. Досліджено взаємозв'язок та взаємовплив державного управління та соціального середовища. Визначено процес соціалізації на всіх рівнях управління в сучасних умовах. Охарактеризовано критерії оцінки та умови здійснення процесу соціалізації управління.

In the article common tendencies of development of the process of socialization are shown. The connection and mutual influence of the public administration and social environment is researched. The process of socialization on different management levels in current conditions is determined. The criteria of evaluation and the conditions of implementing of the process of socializing of management are characterized.

Ключові слова: соціалізація, соціальне середовище, державне управління, рівні управління, соціалізація управління, критерії оцінки соціалізації управління, умови здійснення процесу соціалізації управління.

Key words: socialization, social environment, public administration, management levels, socializing of management, criteria of evaluation of socializing of management, conditions of implementing of the process of socializing of management.

ВСТУП

Рух сучасної цивілізації до постіндустріального суспільства супроводжується невід'ємною соціальною спрямованістю всіх суспільних процесів, які відбуваються. Реалізація стратегічних пріоритетів розвитку країни в сучасних умовах уже є просто неможливою без забезпечення реалізації цілей соціального розвитку. Нехтувати процесами соціалізації не можна, оскільки нівелювання інтересів як окремої людини, так і цілого суспільства, може призвести до непередбачуваних наслідків, конфліктних ситуацій, відсутності захищеності та мотивації до трудової діяльності членів цього суспільства.

У цілому, процеси соціалізації на сьогодні відбуваються на всіх рівнях, починаючи від рівня окремої фірми, підприємства, організації, рівня регіону, галузі, і аж до державного рівня, причому ключовим для кожного рівня є створення умов для розвитку окремої особистості, забезпечення свободи вибору, можливостей для її самореалізації та захисту її прав.

Саме тому на теперішній час дослідження у галузі суспільних наук щодо різноманітних аспектів соціалізації загалом та соціалізації управління зокрема є актуальними.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета даної статті є обґрунтування процесів соціалізації управління в сучасних умовах. Для досягнення мети передбачено:

— показати загальні тенденції розвитку процесів соціалізації;

— визначити процес соціалізації управління в сучасних умовах, критерії його оцінки та умови здійснення.

РЕЗУЛЬТАТИ

На сьогодні Україну визнано державою з ринковою економікою, що, безперечно, є позитивним фактом. Теоретично це означає, що досягнуто максимального рівня свободи суб'єктів господарської діяльності, здійснено приватизацію державної та комунальної власності, лібералізовано торговельний режим, активно стимулюються інвестиції, в тому числі зарубіжні, економіка країни є відкритою, тобто відсутніми є перепони для пересування.

Однак, в умовах ринку як такого неможливою є реалізація загальноновизнаних цінностей. Це пояснюється тим, що ринкова економіка в чистому вигляді не може бути соціалізованою та гуманною, недостатньо уваги

приділяється як окремій особистості з її правами та свободами, так і суспільству в цілому з його не тільки матеріальними, але й духовними цінностями. В умовах чистого ринку досягаються економічні цілі, однак часто за рахунок жертвування досягненням цілей соціальних та екологічних.

У першій половині минулого століття суперечності між економічним розвитком та людським розвитком, а також постійне погіршення стану навколишнього середовища, викликане споживачьким та часто руйнівним ставленням людини до природи, призвели до швидкого поширення концепції соціалізації економіки. Уже у другій половині ХХ століття прискорення темпів соціального прогресу, разом з включенням інноваційних ресурсів регулювання економічного розвитку, стали ледь не головною умовою виживання у світі. У цьому зв'язку визначний український вчений А. Гальчинський пише про те, що на певному етапі "... капіталізм сам себе переріс. Об'єктивні процеси загальноцивілізаційного розвитку вивели його на новий за своїми характеристиками поряток. І це є не насильство над історією, а природно зумовлений процес" [1, с. 172].

На сьогодні можна стверджувати, що економічна теорія розглядає соціалізацію економіки як фундаментальну закономірність суспільного розвитку і схильна простежувати її дію з моменту "появи людини на Землі", коли "спільне виготовлення знарядь праці і їх цілеспрямоване застосування... стають в основі... виникнення... законів соціальних відносин" [2, с. 15].

Генеральний напрям розвитку тенденцій соціалізації на теперішній час пов'язаний з рухом до постіндустріального суспільства зі зростанням ролі людини, її знань та досвіду зокрема, а активізації виробничих процесів та у економічному зростанні в цілому.

Наразі уже відбулося переміщення акцентів з інтересів держави на інтереси окремого індивіда. Саме тому сутність соціалізації економіки виражається у процесах соціалізації умов виробництва, соціалізації праці та соціалізації результатів виробництва, проникненні у всі сфери діяльності людини таких відносин, що сприяють поліпшенню добробуту населення чи окремих соціальних груп через формування умов для самовираження людини. У цьому зв'язку можна говорити про соціалізацію виробничих відносин у процесі виробництва, розподілу, обміну і споживання матеріальних благ. Загалом соціалізація виробничих відносин у взаємозв'язку із соціалізацією продуктивних сил забезпечують соціалізацію всього суспільного способу виробництва.

Власне, весь процес соціалізації економіки відбувався поступово та був зумовлений загальними законами розвитку економічних систем. А. Гальчинський виділяє кілька етапів так званої "соціалізації капіталізму". Перший етап — від Паризької комуни та до початку "Великої депресії у США"; другий — 30—70-ті роки минулого століття, коли у різних країнах формується соціально орієнтована ринкова економіка; третій, сучасний, етап соціалізації, пов'язаний з переходом до постіндустріального суспільства [1, с. 178]. На теперішній час практично всі дослідження в галузі економіки, управління та інших суспільних наук ведуться із врахуванням соціально орієнтованості будь-яких соціально-економічних процесів та гармонійного поєднання загально-

державних інтересів з інтересами окремих людей.

Відповідно, перехід України до нових суспільно-економічних відносин супроводжується фундаментальними зрушеннями у соціальних орієнтирах розвитку економіки. Загальна соціалізація економічної системи повинна виявлятися у створенні умов для зростання життєвого рівня населення, розвитку інтелектуального капіталу, зменшенні розшарування за рівнем доходів, підтримці малозабезпечених верств населення, захисті навколишнього середовища тощо.

Постійно зростає роль державного управління процесами соціалізації суспільно-економічних відносин. Державне управління як таке є соціальним феноменом політично організованої цивілізації, нерозривно пов'язане з еволюцією індустріального суспільства та зумовлене розвитком ринку, який потребував регулювання з боку держави. Глобальні соціальні реформи у різних країнах світу на зламі ХХ—ХХІ століть, глобальні процеси модернізації, перехід до постіндустріальної фази розвитку суспільства призвели до набуття державним управлінням, поряд з масштабністю та ефективністю, рис соціальної зумовленості.

Вся сутність державного управління на теперішній час витікає з його особливої соціальної функції, спрямованої на впорядкування процесів розвитку в інтересах всього суспільства шляхом узгодження різноманітних вимог, потреб та форм діяльності. При цьому апарат державної влади виступає не апаратом примусу, а механізмом, який уособлює державну владу та забезпечує здійснення державної політики через систему адміністративних установ.

У сучасному суспільстві здійснення процесу державного управління відбувається невідривно від соціального середовища, яке постійно впливає на нього. Соціальне середовище державного управління складається з економічних, політичних, правових та культурних умов діяльності суб'єктів державного управління та забезпечує політико-правові рамки дозволених форм і методів, спрямувань та об'єктів державного управління. Такими елементами соціального середовища є конституція та закони, які визначають державний устрій, розподілення функцій державного управління між різними рівнями та гілками влади, соціальні права громадян та соціальні обов'язки держави, бюджетний процес та податкова система, відносини власності тощо.

У свою чергу, державне управління постійно впливає на соціальне середовище, змінюючи його. Варто зазначити, що сучасне суспільство не виступає сукупністю інститутів поза межами власне держави, а є формою їх поєднання, переплетіння та взаємозумовленості. Влада більше не є прерогативою держави та діє не тільки згори — вниз, але й знизу — вгору. Ключовими завданнями державного управління на сьогодні є раціональне використання наявних на сьогодні соціальних ресурсів, людських ресурсів, інтелектуальних ресурсів, а весь процес управління від формулювання концепції до реалізації конкретних соціальних завдань на місцях перестає бути прерогативою винятково держави, а відбувається на різних рівнях, в тому числі і на муніципальному. Особливого значення набувають такі методи управління, як наукове проектування та програмування, математичне і соціальне моделювання, які сприяють підви-

щенню ефективності використання соціальних ресурсів.

Процес управління соціалізацією виробничих відносин відбувається не тільки на загальнодержавному рівні. Він відбувається на всіх рівнях управління: на рівні фірми (підприємства), на рівні галузі, регіону, на макрорівні.

На мікрорівні будь-яка конкурентоздатна у довгостроковій перспективі фірма (підприємство) має в сучасних умовах розвинену соціальну складову. Важливе значення має категорія соціалізації праці, яка передбачає перетворення праці із засобу заробляння грошей на засіб самореалізації індивіда. Якщо людина має можливість працювати відповідно до набутої освіти, своїх здібностей, нахилів та бажань, то така людина здатна до креативного, часто інновативного мислення у процесі своєї трудової діяльності.

На рівні галузей та регіонів процес соціалізації пронижує підприємства та, в цілому, проявляється через тенденції до покращення умов виробництва та умов праці.

На макроекономічному рівні процес соціалізації проявляється через перерозподіл результатів суспільної праці відповідно до суспільних потреб з метою зменшення соціальної нерівності та пом'якшення впливу різноманітних державних заходів, в тому числі реформ, на окремих громадян. Це проявляється здебільшого у створенні інституційного середовища для розвитку соціальної сфери.

Процес соціалізації суспільно-економічних відносин на державному, регіональному та місцевому рівнях проявляється також у створенні та розвитку соціальної інфраструктури. Принциповим завданням є забезпечення пропорційного розвитку соціальної інфраструктури в усіх регіонах, що забезпечує однаково високу якість життя всього населення країни.

Водночас не варто забувати, що перетворювати вирішення соціальних проблем на пріоритет державного управління не можна, оскільки при цьому є ряд недоліків. По-перше, в процесі впровадження соціальних програм наявні лаги запізнення між впровадженням та результатом, які суттєво знижують ефект від впровадження цих програм. По-друге, соціальна політика може мати ефект патерналізму ("надмірної опіки") з боку держави, що зумовлює формування прошарку соціальних утриманців. По-третє, соціальна політика часто має суб'єктивний характер у зв'язку із залежністю його від осіб, що приймають та реалізують рішення.

Загалом можна виділити ряд критеріїв, за якими можна оцінити процес управління соціалізацією виробничих відносин в сучасних умовах. До таких критеріїв передусім належать відповідальність, рівність, розширені потреби людини, двовекторність, безпека, децентралізація управління економікою, інноваційність, узгодженість інтересів людини з інтересами суспільства, співробітництво та інституціоналізм.

Одним з найважливіших критеріїв формування концептуальних засад соціалізації виробничих відносин є відповідальність. Кожний індивід несе відповідальність за результати своєї діяльності перед собою, своєю родиною, колективом, державою та суспільством в цілому. Людина сама дбає про свій добробут, який залежить від її наполегливості, трудової активності, потенціалу. Водночас держава також несе певну відповідальність

перед індивідом: у випадку, якщо з якихось причин індивід не може подбати про себе, держава до певної межі підтримує його.

Суспільно-економічні відносини є соціалізованими, якщо можливості громадян реалізувати свій потенціал є рівними. Наріжним каменем тут є саме рівність можливостей, а не рівність доходів та благ. Тісно пов'язаний з критерієм рівності, критерій розширення потреб людини передбачає забезпечення можливостей реалізації завдань професійного розвитку, участь у громадському та політичному житті.

Процес соціалізації управління передбачає поєднання ринкового саморегулювання та раціонального державного регулювання для розв'язання поряд з економічними завданнями завдань екологічних та соціальних. В цьому і відображається сутність критерію двовекторності: в сучасних умовах уже є абсолютно зрозумілим, що соціальні та екологічні завдання є не менш важливими за завдання економічні. Практична реалізація завдань в обох напрямках має ключове значення.

Соціалізація управління передбачає гарантування кожній людині задоволення базових потреб (допомогу з безробіття, різноманітні соціальні гарантії та виплати), а також відсутність або принаймні допомогу у разі виникнення непередбачуваних ризиків (катастроф, стихійних лих), конфліктів (військових, терористичних актів, міжнаціональних сутичок). В іншому випадку людина не може відчувати себе захищеною та впевненою у майбутньому. Саме це має на увазі при виділенні критерію безпеки.

На сьогодні соціалізація управління в цілому та державного управління зокрема є неможливою без паралельного процесу децентралізації управління. Структурні зміни в економіці, її поетапне та комплексне реформування вимагають створення ефективної системи місцевого управління — регіонального управління, муніципального управління, управління територіальними громадами. Тоді проблеми, які виникають, будуть вирішуватися одразу та на місці їх виникнення. Цей принцип передбачає, перш за все, формування ефективних місцевих бюджетів та системи місцевої влади.

Критерій інноваційності є вирішальним у визначенні процесу соціалізації соціально-економічних відносин при переході до постіндустріального суспільства, розв'язанні економічних, екологічних і соціальних проблем, подоланні відставання від розвинених країн світу, а також структурній перебудові економіки. За останнє десятиліття в Україні активізувалися наукові дослідження структурної перебудови економіки на інноваційний тип розвитку. Провідними вченими активно теоретично розробляється державна економічна політика, націлена на інноваційний розвиток. Водночас поки що значних успіхів у практичній реалізації інноваційних завдань досягнуто не було, а економічне зростання в Україні продовжує визначатися кон'юнктурними факторами.

Процес соціалізації управління вимагає узгодженості інтересів людини з інтересами суспільства. Забезпечення добробуту окремих громадян тільки сприяє забезпеченню загального добробуту в суспільстві. Водночас реалізація особистих інтересів людини нечесним шляхом є неприйнятною, оскільки наносить шкоди іншим громадянам та цілому суспільству. Даний критерій

відкидає зловживання, недобросовісність, наживу за рахунок інших, корупційність, хабарництво та інші негативні явища, за допомогою яких окрема людина може забезпечити собі добробут всупереч інтересам інших осіб та цілому суспільству.

Реалізація особистості може відбутися тільки в умовах колективу, де шляхом обміну знаннями, досвідом, культурою забезпечується взаємне збагачення та розвиток людей. Людина не може відчувати себе задоволеною, якщо веде відокремлене соціальне життя. Саме тому, говорячи про соціалізацію управління, важливо виділяти критерій співробітництва.

Для того, щоб реально відбувались процеси соціалізації на вітчизняних теренах важливим є проведення інституціональних змін, які прямо чи опосередковано торкаються всіх стадій відтворювального процесу. Інституціональні зміни — це безперервний процес кількісно-якісних і сутнісних змін та перетворень різних соціальних та економічних інститутів. До таких інститутів належать конкуренція, монополії, держава, профспілки, податки, сталий спосіб мислення, юридичні норми, правила, постанови, права окремих соціальних верств і груп, система відносин між господарюючими суб'єктами. Інституціональні реформи мають змінити принципи взаємодії державних інститутів та інститутів громадянського суспільства, що каталізує приватну ініціативу в окремих ланках господарського комплексу та сприятиме збалансованому перерозподілу матеріальних та духовних благ. Поки що існуюче інституціональне середовище національної економіки гальмує позитивні зрушення як у виробничій сфері, так і у невиробничій, посилює деформаційні тенденції у сфері нагромадження і споживання [3, с. 28].

На завершення варто зауважити, що соціальна функція управління загалом та державного управління зокрема є не навантаженням на нього, а його органічною складовою, одним з найважливіших внутрішніх ресурсів і стимуляторів економічного розвитку. Без реалізації цієї функції вже в короткостроковому періоді управління втрачає здібність не тільки до підвищення своєї ефективності, а й до простого відтворення. Така стагнація призводить до того, що не прагнення до підвищення ефективності виробництва, а гострі соціальні проблеми, необхідність зупинити обвал соціальної сфери дедалі більше стають чинниками, передумовою і метою економічних перетворень.

Підвищення соціальних гарантій та соціальне благополуччя неможливі без ринкової ефективності, але не менш важливим є і зворотний зв'язок: без забезпечення соціальної стійкості, зростання упевненості членів суспільства в соціальних гарантіях неможливі реальна стабілізація і підвищення економічної ефективності процесу виробництва матеріальних благ.

Основна ідея національного соціального розвитку повинна полягати у досягненні самодостатнього рівня соціодинаміки в суспільстві, усвідомленні і реалізації того, що повноцінне відтворення людського потенціалу, соціуму загалом є прерогативою не тільки владних структур, але й кожного з громадян України, що здійснюється на основі узгодженості соціально значущих інтересів громадян, суспільних об'єднань, органів державної влади та місцевого самоврядування.

На теперішній час, поряд із забезпеченням соціаль-

них гарантій та захисту населення, важливо постійно працювати над створенням умов для розвитку та самореалізації окремих індивідів, підтримувати активність громадян та долати соціальне утриманство, всіляко сприяти розширенню трудового потенціалу населення. Людина повинна стати не об'єктом, а суб'єктом розвитку: повинна брати участь у процесах формування своєї життєдіяльності, прийнятті та реалізації рішень, контролі за їх виконанням.

Паралельно необхідно вживати заходів, спрямованих на збереження стабільності суспільних та культурних систем, на зменшення кількості конфліктів у суспільстві. Кожна людина, незалежно від національності, расової приналежності та віросповідань, повинна відчувати себе захищеною та впевненою.

Варто також розробити дієві механізми щодо запобігання наслідкам стихійних лих у районах, які постійно від них потерпають. На жаль, поки вжиття заходів здебільшого здійснюється уже після того, як, наприклад, паводки або пожежі мали місце. Потрібно націлитись на недопущення таких ситуацій в сучасних умовах, що також підвищить відчуття безпеки людей.

ВИСНОВКИ

Таким чином, процес соціалізації суспільно-економічних процесів на тепер є фундаментальною закономірністю розвитку, пов'язаною із рухом до постіндустріального суспільства. Окремі тенденції соціалізації мали місце раніше, однак в кінці минулого століття вони стали визначальними. Проникаючи у всі сфери діяльності людини, процеси соціалізації виробничих відносин зумовлюють загальну соціалізацію економічної системи, дозволяють гармонійно співіснувати окремій людині та в цілому суспільству, формують умови для поліпшення добробуту та самовираження.

Масштабні соціальні зміни у всіх сферах життя людей викликають поживлення процесів соціалізації управління від мікрорівня до макрорівня. Саме на управління покладається функція узгодження різноманітних потреб, вимог та інтересів.

Здійснення процесу державного управління відбувається у постійному взаємозв'язку із соціальним середовищем, яке діє на нього та змінює його. Критеріями оцінки процесу соціалізації виробничих відносин у сучасних умовах є відповідальність, рівність, розширені потреби людини, двовекторність, безпека, децентралізація управління економікою, інноваційність, узгодженість інтересів людини з інтересами суспільства, співробітництво та інституціоналізм.

Література:

1. Гальчинський А. Глобальні трансформації: концептальні альтернативи. Методологічні аспекти: [наук. вид.] / А. Гальчинський. — К.: Либідь, 2006. — 312 с.
2. Григорян Г.М. Социализация содержания экономической науки — решающая основа её обновления / Г.М. Григорян // Социальная экономика. — 2001. — № 1. — С. 14—21.
3. Хвесик М.А. Институциональная модель природоэксплуатации в условиях глобальных вызовов: [монографія] / М.А. Хвесик, В.А. Голян. — К.: Кондор, 2007. — 480 с. *Стаття надійшла до редакції 10.08.2011 р.*